

Linköpings universitet
Grundskolläraryrket, 4-9

Tommy Adolfsson

“prygel eller pjosk”

Folkskollärarna och disciplinfrågan 1950-1964.

Examensarbete 10 poäng

LIU-ITLG-EX--99/141-SE

Handledare:
Mats Sjöberg,
Institutionen för
tillämpad lärarkunskap

	Avdelning, Institution Division, Department Institutionen för tillämpad lärarkunskap 581 83 LINKÖPING	Datum Date 1999-12-14 X
Språk Language X Svenska/Swedish Engelska/English _____	Rapporttyp Report category Licentiatavhandling X Examensarbete C-uppsats D-uppsats Övrig rapport _____	ISBN ISRN LIU-ITL-EX—99/141-SE Serietitel och serienummer ISSN Title of series, numbering _____
URL för elektronisk version		
Titel Title “prygel eller pjosk” Folkskollärarna och disciplinfrågan 1950-1964. “spare the rod or spoil the child” The schoolteacher and discipline 1950-1964. Författare Author Tommy Adolfsson		
Sammanfattning Abstract Under åren 1946-1962 förändras Sverige obligatoriska skolväsende i grunden. Hur såg lärarna på de frågor som rörde disciplinen i skolan och hur menade de att problemen hade uppstått samt hur skulle problemen lösas på både kort och på lång sikt. Analysen tar upp vad folkskollärarna debatterar om disciplinproblemen under 1950-talet till och med 1964. Analysen görs utifrån folkskollärarnas tidning och lärartidningen.		
Nyckelord Keyword Folkskollärare, disciplin, tonår, pubertet, psykologi, vikarier, mastodontskolorna, städer, familjen		

1. Inledning.

”Den uppfostringskris vi nu upplever berör inte bara hemmen utan också skolan. [...] Det ständigt återkommande dilemmat för fostrare och handledare av ungdom är ungefär detta: ”Hur skall jag bära mig åt? Jag har försökt allt möjligt. Det går inte med hårdhet, och så har jag försökt bli modern och försökt med vänlighet och låtit bli att lägga mig i... men det går inte det heller!” [...] Såväl föräldrar som lärare får inte så sällan erfara, att de unga, särskilt under pubertetsåren, liksom håller på att glida ur deras grepp.[...] Tidigare var det främst lärarna i realskolor och gymnasier som fick känning av dessa svårigheter. Men i och med att skolplikten har förlängts, har också folkskolans lärare kommit i kontakt med dessa problem”¹.

Orden är Torsten Huséns och skrevs i en bok som i början av 1950 - talet avsåg att klargöra innehållet i och aspekter av begreppet fostran. Detta begrepp hade i 1940 - talets utredningar om enhetsskolan intagit en central plats. Begreppet ges en mycket omfattande och stark positiv mening och innebörd. Förväntningarna på skolans uppgifter var således mycket stora likaså tilltron till skolans möjligheter att förverkliga dessa mål..

Men Huséns ord antyder tvivel och tveksamhet om att denna målsättning skulle kunna förverkligas. Lärartidningarna fylldes under 1950 - talet av artiklar om disciplinsvårigheter och oro i skolan. Dessa lärarsynpunkter fördes delvis fram som ett led i diskussionen kring skolans vara eller icke vara. Men de återkom även i forskningen. I en forskarrapport beskrevs läget på följande sätt:

”Ett ofta upprepat tema i dags -och fackpress är den nuvarande uppfostringsituationens krisartade karaktär. Ord som ”uppfostringskris”, ”generationsmotsättningar”, ”disciplin - upplösning”, ”normlöshet” och ”missuppfattad barnpsykologi” spelar f.n. en mycket framträdande roll i rubriker och text. Ännu för ett par årtionden sedan förekom dessa eller liknande uttryck ganska sällan. Det tycks såunda vara oomtvistligt, att många upplever uppfostringsläget som krisartat”².

Upplevelsen av att klyftan mellan ambition/ideal kring fostran och verklighet/praxis ute i skolorna verkade stark. Vuxenvärlden - lärare och föräldrar - verkade villrådig inför det nya som höll på att ta form bland barn och ungdom. Boken *Skolans kris* som utkom 1952 är en bok där olika författare från skilda utgångspunkter bedömer de problemställningar av kriskaraktär, som just då kännetecknade skolan.

¹ Torsten Husén, *Social fostran, en handbok för lärare*, (Stockholm 1952), s 61 - 62. Utgiven på initiativ av kursplanedelegationen inom 1946 års skolkommision under redaktion av Ester Hermansson.

² Lennart Husén, Torsten Husén, Nils-Eric svensson, *Elever, lärare, föräldrar*, (Uppsala 1959), s 15.

Boken innehåller 10 inlägg i en aktuell debatt, där bland annat docenten Edgar Mannheimer beskriver den svenska skolans kris med att ”inga offer och ansträngningar är för stora när det gäller barnens och de ungas uppfostran och undervisning”³.

Dessa tre inlägg i debatten om skolan under 1950 - talet formulerar alla något problem, ofta i termer av bristande disciplinproblem. Men vari bestod detta disciplinproblem enligt lärarna. Varför hade problemet uppstå och hur menade lärarna att detta skulle åtgärdas.

1.1 Bakgrund och forskningsläge.

Statens yttersta ansvar för alla medborgares uppfostran och undervisning fastslogs i vårt land i och med tillkomsten av 1842 års folkskolestadga. Det var under de följande decennierna som en skolorganisation byggdes upp i Sverige. Skolsystemet bestod länge av två av varandra oberoende skolsystem. Det ena systemet som berörde majoriteten av befolkningen, var folkskolan. Bristerna i folkskolan var stora, vilket blev desto mera påtagligt som skolklasserna efter våra förhållanden var enormt stora, ofta bortåt 100 elever representerade helt skilda ådersstadier. Både vad gällde den personliga hygien och de sanitära förhållandena var det illa ställt. De som hade det bättre ställt i samhället, de välsituerade, var inte alls intresserade att skicka sina barn till folkskolan, de barnen fick privatundervisning eller gå i privatskolor eller så snart som möjligt börja i läroverk. Detta andra system var lärdoms skolan, senare läroverket, och var aktuellt endast för en liten del av människorna och dess mål var att utbilda högre tjänstemän och präster.

1894 togs det första steget mot en gemensam bottenskola, då en viss anknytning mellan de båda skolsystemen skapades. Nu kunde tre år i folkskolan utgöra grund för vidare studier i läroverket. I vissa kommuner infördes den kommunala mellanskolan 1909, vilket gjorde att i dessa kommuner så försvan parallellskolesystemet. Den kommunala mellanskolan var en fyra år lång realskola som byggde på en sexårig folkskola. En skolkommision tillsattes år 1918 med uppgift att framlägga förslag till en omorganisation av hela skolväsendet med den inriktning att detta skulle utgöra en organisatorisk enhet med folkskolan som allmän grund. Det visade sig emellertid att motståndet från läroverkshåll och den skolpolitiska högern i stort var utomordentlig starkt. Då dessutom det parlamentariska läget under 1920 - talet var instabilt med flera minoritetsregeringar som avlöste varandra så ledde inte skolkommisionens förslag till något resultat.

Efter vissa kompletterande utredningar och efter stundtals både långa och hetsiga debatter genomfördes vid 1927 års riksdag en skolreform helt i kompromissens anda. Detta resulterade i att parallellskolesystemet fortfarande fanns kvar, men att utvecklingen mot en enhetsskola avancerade framåt. Det kom återigen krav på att ett genomfört enhetsskolesystem skulle skapas. Samlingsregeringen tillsatte en expertbetonad utredningskommitté - 1940 års skolutredning - som hade som uppgift att företa en allsidig översyn av skolväsendet. Skolutredningen hann inte slutföra sitt

³ Edgar Mannheimer, *Föräldrar och lärare i samarbete - ett vapen i kampen mot vår skolas kris*, (Stockholm 1952), s 106. En uppsats som ingår i boken skolans kris 10 inlägg i en aktuell debatt.

arbete, innan den år 1945 tillträdande socialdemokratiska regeringen tillsatte en parlamentarisk utredning - 1946 års skolkommision. Bakgrunden till detta var den livliga skolpolitiska debatt, som utbrutit i krigets slutskede och de bestämda krav på en radikal förändring av den svenska skolan.

Vad gäller skolutredningen så var de försiktiga i sin hållning och förordade en samorganisation av folkskola och realskola. 1948 gick skolkommisionen ett steg längre och föreslog en sammanslagning av de olika skolorna påberörde ådersstadium till en gemensam skola. Dessa utredningar ledde fram till ett beslut i riksdagen 1950 om att en förlängning av skolplikten till nio år skulle fattas och att försöksverksamhet med enhetsskola skulle anordnas i vissa skoldistrikt. 1957 - års skolberedning utredde försöksverksamheten, och på grundval av dessa utredningar lade beredningen fram ett detaljerat reformförslag som riksdagen efter debatt 1962 beslöt att införa en obligatorisk skola, grundskolan, successivt skulle införas. Det mer än 100 - å gamla parallellskolesystemet var därmed avskaffat och en gemensam skola för alla barn i skolpliktig ålder infördes.⁴

Sven G. Hartman beskriver åtiondena efter andra världskriget som ledde till en gemensam grundskola i *Lärares kunskap*, där menar han att 1940 - talet var utredningarnas årtionde, där de samhälliga förutsättningarna för en gemensam botten skola utreddes. 1950 - talet blev en försöksperiod då arbetsformer för en ny enhetsskola prövades. Och så 1960 - talet som blev genomförandets årtionde då alla parallella skolformer på mellannivå fördes samman i en grundskola.⁵

Hur var då lärarnas intresse inför försöksverksamheten, detta tar Sixten Marklund upp i *Skolsverige 1950 - 1975*. Marklund menar att såväl lärarna som skolledare visade ett stort intresse och att lärarkåren var beredda att skaffa sig den fortbildning, som försöksverksamheten förutsatte.⁶

När 1946 års skolkommision lägger fram sitt förslag om en försöksverksamhet med en enhetsskola å alla så finner sig en ny syn på vad som borde vara skolans huvuduppgift, vad gäller både fostran och disciplin men också vad gäller de ämnesmässiga kunskaperna. Den förändring i synen på barn och fostran som kom påverkades av några nya vetenskaper samt en förändring vad gäller fostran och kunskapsynen. Åke Isling menar i *Kampen för och mot en demokratisk skola* att vad som skulle vara det övergripande målet för skolans verksamhet enligt 1946 års skolkommision var att kunskapsinhämtningen fick stå tillbaka, nu gällde det att fostras till självständighet, självdisciplin bland annat via kristendoms kunskap, men även i ämnen som modersmålet och historia. Isling menar att skolan nu mer skulle svara mot samhällets behov, att skolan bytte ut 1800 - talsskylden "För Gud och Fosterlandet" mot "För Moral och Samhälle".⁷

⁴Historiken över grundskolans tillkomst är hämtad från Gunnar Richardson, *Svensk utbildningshistoria*, (Lund 1999), s 43-78 och Gunnar Richardsons, *Det svenska skolväsendets historia*, (Lund 1968), s 32-48.

⁵ Sven G. Hartman, *Lärares kunskap*, (Linköping 1995), s 35.

⁶ Sixten Marklund, *Skolsverige 1950 - 1975*, (Helsingborg 1982), s 67.

⁷ Åke Isling, *Kampen för och mot en demokratisk skola*, (Stockholm 1980), s 240 - 241.

För att kunna fostra ungdomen till sanna demokratiska och självständiga individer såinfördes samhällskunskap som ett nytt skolämne, detta tar Tomas Englund upp i *Samhällsorientering och medborgarfostran i svensk skola under 1900 - talet*. Englund menar att skolans fostransuppgift var direkt kopplat till en önskvärd samhällsordning som skulle bäras upp av individer fostrade på ett specifikt sätt. Nu sökte man efter olika pedagogiska arrangemang som på bästa sätt kunde stödja och utveckla demokratin⁸. Enligt Englund så var en av byggstenarna i den tidens optimistiska tro på utbildning som reforminstrument en förlängd skolplikt med samhällskunskap för alla. Skolan sågs som ett medel att fostra demokratiska människor, som skulle bestämma över sin egna framtid⁹. Men hur skulle detta ske?

Gunnar Richardson menar i *Svensk utbildningshistoria* att det tillkom ett nytt inslag i utredningsarbetet. Det nya var forskarnas entré på arenan. Richardson menar att det som gjorde att de nya vetenskaperna psykologi och pedagogik kom in på arenan var det starkt växande intresset och den tilltro som man hade till de sanningar som den nya vetenskapen kom med. Nu började skolutredarna vända sig till de nya vetenskaperna för att söka anpassa skolan efter hur barn uppträder i olika avseenden¹⁰. De idéer om pedagogik som fördes fram under debatten om skolan hade sina rötter in den så kallade progressiva pedagogiken som uppstod i sekelskiftets USA av dess grundare John Dewey (1859 - 1952)¹¹. Enligt Dewey så utvecklas individen genom samspel med sin omvärld, lär sig sociala regler, lär sig att förstå sammanhang.

I utbildningen måste eleven ges möjligheter att aktivt pröva och experimentera. I den tidigare praktiska pedagogiken blev undervisningen starkt formaliserad och följde ett bestämt schema vid uppläggningsen¹².

Psykologins starka roll i fostran visar Rickard Eriksson i *Psykoteknik, Kulturell fabricering av personlig identitet* så kommer det nya inom psykologin, nu skulle samhället anläggas med hjälp av psykologi. Eriksson menar att nu skulle psykologin ges möjligheter att brukas för att lösa problem i samhället. Psykologin blir den vetenskap som blir ett instrument för att lösa problem med människor som står utanför arbetsmarknaden eller ungdomar som inte tar ansvar för sina liv. Enligt Eriksson så tillskriver utredarna psykotekniken stor potential. Psykologi uppfattas som ett verktyg i bygget och reparationen av folkhemmet. Tack vare psykotekniken skulle det vara möjligt att finna de ungdomar som på något sätt faller ur de samhällliga normerna och inte passar in i det moderna

⁸ Tomas Englund, *Samhällsorientering och medborgarfostran i svensk skola under 1900 - talet*, (Uppsala 1986), s 317 - 344. Volym 65.

⁹ Ibid, s 317-344.

¹⁰ Gunnar Richardson, *Svensk utbildningshistoria*, (Lund 1999), s 65 - 66.

¹¹ Sven G Hartman och Ulf P Lundgren, *Individ, skola och samhälle, pedagogiska texter av John Dewey*, (Stockholm 1980), s 7 - 9.

¹² Sven G. Hartman och Ulf P Lundgren, *Individ, skola och samhälle, pedagogiska texter av John Dewey*, (Stockholm 1980), s 15.

samhället. Anledningen med ingripandet skulle vara att ingripa i tid och därmed se till att ungdomarna inte hamnar på fel plats utanför samhällets ram¹³.

Problemet med att hamna på "fel plats" belyser Jonas Frykman i *Dansbane eländet*. Där visar Frykman hur massmedia under 1930 - talets slut på olika sätt uppmärksammade dansbanans fara för ungdomen så att en moralisk kampanj igångsattes. Resultatet av kampanjen blev att en polarisering skapades mellan lärarna, kyrkan och föräldrarna på den ena sidan och ungdomarna men också massmedia på den andra sidan. Enligt Frykman så speglar konflikten om dansbane eländet den splittring mellan staten och ungdomarna som inleddes under 1930 - och 40 - talet. Nu skulle samhället hjälpa till med ungdomarnas fostran, medans ungdomarna blev mer självständiga och valde egna fostrare i vad marknaden hade att erbjuda. Samhällets moraliska reaktion till företeelsen menar Frykman att det kan ses som en vilja att dels förbjuda det nya men även en vilja att förstå det¹⁴.

Övergången från ett utpräglat bondesamhälle, där ungdomarna tog en aktiv del i produktionen, till ett utvecklat industrisamhälle, där ungdomarna har tid och pengar att konsumera varor och livsstilar, skapades enligt Erling Bjurström i *Generations upproret* förutsättningar för två nya historiska fenomen: tonårsmarknaden och tonårskonsumenten.¹⁵ Enligt Bjurström så började många ungdomsgrupper under 50 - talet att ställa sig vid sidan av och utanför vuxensamhället. De nya ungdomsgrupperna och deras livsstilar betraktades till stor del som en reaktion mot vuxensamhället, mot den äldre generationens sätt att leva. Man började tala om en vidgad generationsklyfta.

Bjurström menar att dagens samhälle är ålderssegregerat. Att idag så lever de olika generationerna i skilda fysiska, sociala och kulturella miljöer. Och att ju mer utpräglad ålderssegregationen är i ett samhälle, desto mer söker sig individerna till sina jämnåriga och på så sätt skapas ungdomskulturer¹⁶.

Detta om just ungdomskulturer och normer tar Johan Fornäs upp i *Undom och kulturell modernisering*, där han menar att de sociala former som etableras med kapitalismens framväxt bröt upp äldre traditionsmönster men samtidigt upprättade en ny normalitet och relationsformer, och att den sociala moderniseringen påverkar ungdomar särskilt intensivt, eftersom de rutiner och ingrodda vanor som de vuxna har saknas samt att de inte är lika fast invävda i familj - och skolvärlden som barnen. Ungdomarna söker efter och experimenterar med nya normer och relationer¹⁷. Enligt Fornäs så har relationen mellan barndom, ungdom och vuxenhet förändrats på ett oerhört komplext sätt. Identiteter har blivit öppnare och osäkrare, vilket tvingat fram en beredskap för ständig identitetsprövning med hjälp av till exempel musik och stil¹⁸.

¹³ Rikard Eriksson, *Psykoteknik, kulturell fabricering av personlig identitet*, (Stockholm 1999) s 69

- 74.

¹⁴ Jonas Frykman, *Dansbane - eländet*, (Malmö 1984), Uppsatsen finns med i *Den dolda historien 27 uppsatser om vårt okända förflutna*, Red Ronny Ambjörnsson & David Grant, s 297 - 318.

¹⁵ Erling Bjurström, *Generationsupproret*, (Stockholm 1980), s 9 - 13.

¹⁶ Erling Bjurström, *Generationsupproret*, (Stockholm 1980), s 52.

¹⁷ Johan Fornäs och Ulf Boethius, *Ungdom och kulturell modernisering*, (Stockholm 1990), s 35 - 36.

¹⁸ Johan Fornäs och Ulf Boethius, *Ungdom och kulturell modernisering*, (Stockholm 1990), s, 46.

Richardson menar att de nya vetenskaperna medför att en ny syn på fostran kommer fram. Tidigare sådömde och moraliserade fostraren, nu skall han förklara och förstå. Ifrån att miljön tidigare spelat en underordad roll så är det nu i miljön orsaken till allt mänskligt beteende kan återfinnas och problemen bör därför söka sin lösning där. Detta orsakstänkande märks tydligt menar Richardson i den disciplindiskussion som förs på 1940 - talet¹⁹. Enligt Richardson sågick man nu inom 1946 års skolkommision ifrån den dömande och moraliserande människofattning till en mer förstående och psykologiserande. Nu skulle det sökas efter de inre orsakerna efter elevernas beteenden. Richardson menar att i samband med uppfostringfrågan så uppstår en kollision mellan den äldre tidens sätt att se på uppfostran med dess moraliserande och auktoritära karaktär mot den nya tidens psykologiserande och demokratiska människosyn. De som försvarade agan menade att deras motståndares fria uppfostran skulle leda till kaos inom skolan. De menade också att de som var för en friare uppfostran hade en tendens till att betrakta alla barn och ungdomar som komplexfyllda neurotiker. De vägrade helt enkelt att se att även helt normala barn begick försyndelser och att de lade för stor vikt vid de psykologiska faktorerna²⁰.

Stig Munknäs har i *Tidningspressen och skolreformerna* ett avsnitt där han, utifrån pressmaterialet huvudsakligen byggt på dagstidningar, refererar om hur pressen såg på disciplinfrågan. Munknäs menar att debatten gällande disciplinen var utsatt för en intensiv diskussion i såväl fackpressen som i den politiska dagspressen²¹.

Med utgångspunkt i Stanley Cohen om moralisk panik har Anna Jarlén i *Med stämman i katedern* pekat på den panik som uppstod inom lärarorganisationerna vad gäller serietidningsdebatten under 1950 - talet men också den debatt om skolans nya fostrans roll som uppstod vid enhetsskolans tillkomst. Anna menar att serietidningsdebatten som uppstod under 1950 - talet kom till på grund av att en fostranskonflikt uppstod mellan stat och marknad. Men att debatten också kan betraktas som ett sätt för lärarorganisationerna att finna förståelse för ett nytt och främmande problem²². Ett redskap för att hantera disciplinen var tidigare att aga eleverna i skolan. Denna möjlighet förbjöds 1958 i folkskolan. Lärarnas protester och tveksamhet inför denna lag berodde enligt samma författare i *Agadebatten under 1950 - talet* på att de disciplinära förhållandena i skolan inte var tillfredsställande²³.

Hur förhöll sig lärarna i debatten vad gäller den fostranssyn som kom och på vilket sätt visar sig detta i deras lärartidning. Hade de någon uppfattning om problematiken, varför problemen egentligen uppstår. Vi kan alltså med hjälp av den tidigare forskningen konstatera att skolan i samband med reformarbetet stod inför en ny situation. Men forskningen har ännu inte visat hur en av denna problematikens viktigaste aktörer själva formulerade och diskuterade disciplinproblemet.

¹⁹ Gunnar Richardson, *Drömmen om en ny skola*, (Skara 1983), s 91 - 120.

²⁰ Gunnar Richardson, *Drömmen om en ny skola*, (Skara 1983), s 91 - 110.

²¹ Stig Munknäs, *Tidningspressen och skolreformerna*, (Stockholm 1985).

²² Anna Jarlén, *Med Stämman i katedern*, (Linköping 1999).

²³ Anna Jarlén, *Agadebatten under 1950-talet*, (Linköping 1998).

1.2 Syfte

Under åren 1946 - 1962 fullföljdes den stora skolreform, vilket gjorde att Sveriges obligatoriska skolväsende i grunden kom att förändras. I debatten har helt naturligt lärarna kommit att spela en framträdande roll, eftersom de aktuella frågorna i högsta grad kom att på något sätt beröra lärares arbetsförhållanden.

Syftet med uppsatsen är att göra en undersökning och analys av hur folkskollärarna förstod, formulerade och debatterade de frågor om disciplin som uppstod mot bakgrund av förändringarna av folkskolan. För att uppnåsyftet med om hur lärarna i folkskolan såg på disciplin problemet ska undersökningen besvara följande frågeställningar.

- Var i bestod disciplinproblemet i skolan enligt folkskollärarkåren?
- Varför uppstod problemet enligt folkskollärarna?
- Med vilka åtgärder skulle man enligt folkskollärarna hantera disciplinproblemet på kort och på lång sikt?

1.3 Källor, avgränsningar och metod.

Det material som jag använder mig av är folkskollärarens tidning som utkom mellan 1920 - 1956 och representerade Sveriges folkskolläraryrkeförbund. Folkskollärarens tidning representerade den manliga delen av lärarna. De kvinnliga lärarna i folkskolan hade en egen tidning som hette Folkskollärarinnoans tidning men den tar jag inte med i min analys. 1957 slås Folkskollärarens tidning ihop med Folkskollärarinnoans vilket kom att heta Sveriges lärartidning och utkom med 52 nummer per år. Min analys fortsätter då i Sveriges lärartidning. Det jag vill se är hur och på vilket sätt folkskollärarens egna tidning formulerar problemet. Jag använder alltså lärares fackliga organ som en ingång för att se hur disciplinproblemet formuleras och förstås. Disciplinproblemet diskuterades på många sätt, huvudsakligen har jag använt ledarna därför att dessa speglar en auktoritativ ståndpunkt i frågan. Jag har valt en kvalitativ tolkningsmetod då jag ska analysera och tolka alla ledare i tidningen som behandlar disciplinen.

Jag ska även titta på de insändare som finns med och som på något sätt behandlar disciplinproblematiken. Först och främst kommer jag att granska vad det är som sägs då tonvikten ligger på innehållet i texten. Men också hur ofta det debatteras på ledarsidorna. Huvudvikten lägger jag på vad som sägs, om detta har någon betydelse för min analys. Min undersökning börjar 1950 och görs mot bakgrund av 1950 års beslut om ett försök att införa en enhetsskola. Min undersökning tar också vid där Gunnar Richardsons i *Drömmen om en ny skola* slutar. Där han behandlar idéer och realiteter i svensk skolpolitik mellan åren 1945 - 1950. Jag avslutar undersökningen 1964, två år efter att grundskolan införts 1962, för att se om det under de två åren efter 1962 års grundskolereform sker någon förändring vad gäller disciplindebatten.

I denna undersökning har jag valt att inte ta med det som massmedierna skrev under tiden eller ens ta med det som finns i både folkskollärarens tidning men också i Sveriges lärartidning under rubriken pressklipp. Då jag vill se vad folkskollärarna hade för syn på problemet, har jag helt valt bort de

olika massmediernas syn. Jag hade antagligen enligt en del fått med en större bredd i min undersökning, och vissa kanske menar att jag missar en del på djupet. Men en seglivad missuppfattning, som inte minst odlas av massmedierna själva är att journalisterna speglar verkligheten. Men då det egentligen bara är en liten del av den information som medierna förmedlar som egentligen bygger på journalisternas egna direkta observationer, har jag valt att ej ta med det.

De statliga offentliga tryck jag ska utnyttja är valt med tanke på att få en bild av hur synen på fostran förändrades över tiden men också om kunskapssynen förändrades. De statliga offentliga trycken ger mig också ett redskap för att lättare förstå det som står i mitt tidningsmaterial och som hänvisar till de olika utredningarna. Detta medför att det jag först får fram är förutsättningarna för den nya fostranssynen.

Jag har också valt att avgränsa mig till folkskolan då jag har bedömt folkskollärarna vara en av de viktigaste aktörerna när det gäller att formulera problemet. Läroverks- och gymnasielärarna lämnar jag utanför analysen därför att de bara indirekt berörs av folkskolans förändring. Kanske hade jag fått en annan bild då men jag finner att det inte skadar denna uppsats att lämna dem utanför. Andra möjliga och viktiga intressenter och aktörer i detta var sannolikt föräldrarna och givetvis elevgruppen själva samt samhället "utanför" skolan. Dessa har dock inte tagits med i analysen på grund av den begränsade tid som är avsatt för uppsatsen.

2. Den samhälleliga ramen: Synen på fostran och skolans roll i offentligt material.

Sveriges folkskolläraryrke hävdade i en framställning 1939 att kurserna i kunskapsämnena omfattade för mycket. Barnen hade svårt att hinna med och tillgodogöra sig kurserna. Istället ville folkskolläraryrket ha mer tid för modersmåsupervisning och räkning²⁴. 1940 talet blev skolutredningarnas årtionde. 1940 - års skolutredning tillsattes för att lösa skolans problem. 1940 - års skolutrednings betänkande slår fast att:

”Skolan fasthåller gärna vid det bildningsstoff, som den övertagit från föregående generationer, men måste samtidigt stå öppen för de nya impulserna, som utvecklingen för med sig. Därigenom uppstår en spänning mellan gammalt och nytt, mellan föräldrat och framtidsdugligt, som tid efter annan nödvändiggör en översyn av skolans bildningsinnehåll och en reformering av dess kurser och arbetssätt”²⁵.

Här kan man spåra ett ifrågasättande av den tidens skola, både vad gäller innehållet i kurserna men också på vilket sätt skolan arbetar. Nu verkar det som att varken kursplaner eller arbetssätt ska motiveras för skolans egen skull. Skolarbetet skulle nu erhållas i överrensstämmelse med det verkliga livet i hem och samhälle²⁶. Inriktning mot en annan syn på både kunskap och fostran slås fast:

”Uppfostransmål [...] anger två riktlinjer för skolans uppbyggnad och verksamhet. Skolan skall ta hand om *individ* och göra det bästa möjliga av hans anlag och förutsättningar. Men den skall också tjäna *samhället*, genom att utbilda den enskilde till att kunna göra sin insats i kultursamhället och genom att fostra honom till förmåga av samarbete med andra i samhällets tjänst, till samhällssolidaritet”²⁷.

Det som innebär en kursändring var att man i 1940 - års skolutrednings betänkande ville ha med både fostran och fasta kunskaper, men att skolan bör se över sitt arbetssätt så det kommer alla individer till lags. 1940 - års skolutredning hade vänt sig till landets professorer i pedagogik och bett

²⁴ Helena Friman m.fl, *Skolbarn en folkundervisning växer fram*, (Stockholm 1985), s 213.

²⁵ SOU 1946:31, s 13.

²⁶ SOU 1946:31, s 13.

²⁷ SOU 1946:31, s 8.

om svar på en rad frågor, bland annat om barnens psykiska utveckling²⁸. Men skolan skulle också mer än tidigare medverka i fostran av eleverna.

Redan innan 1940 - års skolutredning hade avslutat sitt arbete tillsattes 1946 - års skolkommision. De lade fram sitt förslag 1948 och nu skulle elevernas personlighetsutveckling komma i första hand, därefter skolans kunskapsförmedlande uppgift. Nu menade skolkommisionen att:

”Skolans arbete bör inriktas på att befrämja en fri och harmonisk utveckling av alla sidor av elevens personlighet men dessutom tillgodose och utveckla det för honom egenartade och speciella. Därvid bör tagas i sikte, att vissa egenskaper både ur samhällets och individens synpunkt är särskilt värdefulla och samtidigt möjliga att genom uppfostran utveckla”²⁹.

Den fostransyn som 1946 - års skolkommision har är densamma som 1940 - års skolutredning. Ett mellanting mellan auktoritär och fri uppfostran förordas för att leda eleverna mot den övergripande fostransuppgiften, att fostra till demokrati. Det som innebär en kursändring var att 1946 - års skolkommision ställde en motsättning mellan kunskapskravet å ena sidan och fostran till självständighet å den andra, för att hinna med självständighets - och samarbetsfostran måste man skära ned kunskapskravet³⁰. 1950 tas beslut om att enhetsskolan ska börja genomföras på försök. Någon förändring vad gäller fostran eller kunskapsinhämtning finns inte utan man tar hänsyn till 1940 - års skolutredning och 1946 - års skolkommision. Det som lyfts fram är att samtiden måste behandlas mer i undervisningen och att massmedierna bör utnyttjas i pedagogiska syften³¹.

Läroplanen för grundskolan 1962 utkommer i samband med att grundskolan införs samma år. Nyckelordet i 1962 - års läroplan var fostran. Skolan skulle förmedla kunskaper, och därigenom fostra eleverna. Skolan skulle ge både en individuell fostran och en social fostran. Den individuella fostran syftade till elevens ”personliga mognande till en fri, självständig och harmonisk människa”. Den sociala fostran syftar till ”samverkan mellan människor av olika läggning och begåvning”. Läroplanen framhöll också skolans betydelse i att förvalta och föra vidare det svenska kulturarvet³². Läroplanen sade tydligt att skolan skulle överföra attityder och värderingar till eleverna, ”som är av betydelse för deras fostran och personliga utveckling och för deras möjlighet att anpassa sig i dagens och morgondagens samhälle och där fungera som yrkesutövare och samhällsmedborgare”³³.

²⁸ Richardson, *Drömmen om en ny skola*, (Skara 1983), s 59.

²⁹ SOU 1948:27, s 4.

³⁰ Helena Friman m.fl, *Skolbarn, en folkundervisning växer fram*, (Stockholm 1985), s 214 - 215.

³¹ Prop. 1950:70, s 70 - 71.

³² Läroplanen för grundskolan, (Stockholm 1962), s 13 - 14.

³³ Ibid, s 15.

Skolan skulle ge en gemensam referensram för alla medborgare. Den etiska fostran tog sin utgångspunkt främst i de värden som bär upp det demokratiska samhället. Eleven ”måste bli fullt medveten om innebörden av etiska begrepp som rättvisa, ärlighet, hänsyn och tolerans”³⁴. Läroplanen sade vidare om demokratisk fostran:

”Skolans sociala fostran skall därför grundlägga och vidareutveckla sådana egenskaper hos eleverna, som i en tid av stark utveckling kan bära upp och förstärka demokratins principer om tolerans, samverkan och likaberättigande mellan kön, nationer och folkgrupper. Att väcka respekt för sanning och rätt, för människolivets okränkbarhet och därmed för rätten till personlig integritet är en huvuduppgift också för den sociala fostran, som skolans verksamhet skall omfatta”³⁵.

Läroplanen sade också att eleverna skulle fostras till en känsla av samhörighet och medansvar. Denna känsla skulle inte begränsas till det egna samhället, utan vidgas till att omfatta andra samhällsbildningar för att ”befästa fred och frihet bland folken och skänka allt bättre livsbetingelser åt människorna”³⁶. Att skolan också bör bedriva en fostran för fritiden tycks bli alltmer viktigt under perioden. De olika fostransuppgifterna är flertaliga, men fostran till demokrati ses som det stora och övergripande.

2.1 Antalet tidningsledare i debatten.

³⁴ Läroplanen för grundskolan, (Stockholm 1961), s 16.

³⁵ Ibid, s 18.

³⁶ Ibid, s 18.

Hur ofta disciplin, aga och fostran tas upp på ledarsidorna ger oss en bild av hur debatten gick i vågor. Den visar en tendens att vara intensiv under undersökningsperiodens början för att sedan mattas av och sedan öka i intensitet igen vid aga förbudet 1958 till mitt sista undersökningsår 1964. Nedanstående tabell visar på antal ledare i lärartidningar som berör frågan om aga, disciplin och fostran 1950 - 1964.

År	Aga	Disciplin	Fostran	Blandat	Totalt
1950	2	2		1	5
1951				1	1
1952	1	2			3
1953			2		2
1954					0
1955					0
1956					0
1957					0
1958	1	2		3	6
1959		1	3	1	5
1960		2			2
1961			3	1	4
1962		5		1	6
1963		1	1	1	3
1964		3		3	6

Källa: Folkskolläraarnas tidning 1950 - 1956, Lärartidningen 1957 - 1964.

Genomgången kommer i min fortsatta undersökning att struktureras efter de frågor som ställts.

3. Vad i består problemen?

Problemen i folkskolan och de tre första åren i grundskolan som gäller disciplinen består bland annat i den brist som råder vad gäller bland annat ordningsfrågorna. En ledare ifrån 1952 pekar på att "så är utan tvekan fallet med ordningsfrågorna just nu. Bristerna bland skolornas elever i detta avseende är

livligt omvittnade i lärarkretsar”³⁷. Men också att det tycks som om eleverna numera saknar ”en grundläggande arbets -och studieteknik”³⁸. Inläggen om vad som problemen består i är inte så många men argument som återkommer är att eleverna är:

- Pratiga
- Oroliga

En insändare ifrån 1962 som behandlar disciplinsituationen menar att:

”Det är inte de grova brotten men väl de dagliga förseelserna, hållningslösheten, bristande koncentration etc som vållar bekymmer. Det går inte att nå några resultat i skolan, om där inte råder arbetsro och disciplin”³⁹.

Det som verkar vara det primära i mitt undersökningsmaterial är inte att i första hand tala om vad problemen består i, utan att mer berätta om varför de uppstår samt att komma med förslag om åtgärder.

4. Varför uppstår problemen ?

Under min undersökningsperiod såfinns det hela tiden en rad förslag om varför problemen egentligen uppstår. De olika förslagen har jag kategoriserat in i olika fack för att lättare kunna handskas med materialet. Kategorierna består av som följer:

- Tonår, pubertet och psykologi.
- Vikarier eller obehöriga lärare.
- För stora klasser.

³⁷ *Folkskollärarnas tidning*, 1952:18, s 1.

³⁸ *Lärartidningen*, 1957:24 - 25, s 15.

³⁹ *Lärartidningen*, 1962:49, s 4.

- Mastodontskolorna och skolgårdarna.
- Städer.
- Familjen.

Genomgången om varför problemen uppstår kommer att struktureras efter de olika kategorierna.

4.1 Tonår, pubertet och psykologi.

I mitt material tycker jag mig kunna se att det finnas en rad förslag genom de aktuella undersöknings åren. En sak som Jonas Frykman tar upp i *Dansbane - eländet* är bilden av ungdomen som en hotad grupp. Farorna utgjordes av de amerikanska filmerna, och av den moderna musiken och - framförallt - av dansen och musiken i kombination⁴⁰. Detta kommer fram även i mitt undersökningsmaterial:

” På grund av sin aktualitet må även ett par ord sägas om underhållningsindustrins nyaste inmutning, rock`n - roll. Den svarta extas ungdomen här visar och den intensiva dyrkan de ägnar dess idoler verkar oroväckande. Land och rike runt far nu rockkungar och ger uppvisningar, som på grund av sin kvalitet och som symptom på föräldraansvarets förfall måste betecknas som skandaler”⁴¹.

Musik och dans ledde alltså till hets, vilket i sin tur övergick till förförelse, och till slut till undergång. Kamratgruppen och dess beteenden och värderingar antogs spela en väsentlig roll för tonåringarna, ” i och med att skolplikten kommit att omfatta elever i de labila pubertetsåren har disciplinproblemen skärpts. Inte så få av dessa elever i 13 - 15 års åldern har en föga positiv inställning till undervisning i de teoretiska ämnena”⁴².

Nu har underhållningsindustrin tagit hand om tonåringarna och lett in dem på fel spår gå att finna i olika insändare ” den förträngda religiositeten har i de mest kritiska åren hämmat tillgången till de djupa livskällorna. Men själens spontana behov att älska och dyrka och se upp till någon inriktar sig istället mot mänskliga hjältar”⁴³.

Detta med att få elever i skolan över den känsliga pubertetsåldern, i och med att skolan blir obligatorisk i 9 år, är hela tiden något återkommande ” elevproblem och disciplinsvårigheter har för övrigt framförallt visat en tendens att framträda inom de årskurser, som eleverna tillhör i den ömtåliga pubertetsåldern”⁴⁴. Om man tittar bakåt i tiden så var det inte så många årtionden sedan flertalet av ungdomarna redan vid tonårsålderns början gick ut i förvärvslivet. På 1920 - talet är den svenska

⁴⁰ Jonas Frykman, *Dansbane - eländet*, (Malmö 1984), s.297. Uppsatsen finns i *Den dolda historien*

27 uppsatser om vårt okända förflutna, Red: Ronny Ambjörnsson & David Gaunt.

⁴¹ *Lärartidningen*, 1959:6, s 22.

⁴² *Lärartidningen*, 1957:23, s 17.

⁴³ *Lärartidningen*, 1959:8, s 23.

⁴⁴ *Lärartidningen*, 1961:24, s 10.

minimiåldern för industriarbete 12 år. På 1950-talet är genomsnittsåldern för inträde i arbetslivet 16 år⁴⁵. Nu skulle alltså skolan ha eleverna tills de blev 15 - 16 år.

Att ibland bli behandlad som ett barn och ibland som vuxen gör att ungdomarna tycks stå mellan två världar. Bjurström beskriver tonåringen som en marginalmänniska som orienterar sig dels mot de vuxna men också mot kamratgänget. Bjurström använder begreppet marginalitet för att vi ska förstå den konfliktsituation som tonåringen upplever på grund av dubbla lojalitetsband och motstridiga förväntningar⁴⁶. Detta lyfts fram i lärarorganisationens tidningar:

”Hem och skola har i vår tid fått en rad fientliga medtävlare i fostringsarbetet i form av massmedier och underhållningsindustri: film, veckopress, magasinlitteratur [...] är medtävlare därför att de påverkar, det vill säga uppfostrar känslor och handlingsliv, attityder, värderingar och idealbildning. Och att de är fientliga innebär att deras innehåll och förkunnade värden strider mot vad hem och skola vill och söker ge”⁴⁷.

Bjurström tar också upp detta med ett ålderssegregerat samhälle. Där de olika generationerna lever till stor del i skilda fysiska, sociala och kulturella miljöer⁴⁸. Det som saknas mellan de olika generationerna är gemensamma normer och värderingar. Under 1950-talet så förändras uppfattningen om ungdomen på ett ganska omfattande sätt. Ungdomskategorin började till stora delar att uppfattas som ett ”socialt problem” då andelen av de brott som begicks i de västerländska samhällena till allt större del begicks av ungdomskategorin⁴⁹.

Folkskollärarna menade att ”det måste finnas fasta normer för all uppfostran” och vidare ”det är riktigt de ”moderna” metoderna kan lösa hämningar och öka ungdomens självsäkerhet. Om emellertid resultatet blir att vi får hämningslösa och viljestarka ungdomar utan fasta moraliska normer får vi anledning att förskräckas över resultatet”⁵⁰. De nya ungdomsgruppernas livsstil kopplades ofta ihop med kriminalitet och våldsdåd⁵¹. Under rubriken aktuell debatt i lärartidningen skriver rektor Evald Fransson att ”påfallande många ungdomar kommer i vår tid påfall genom inflytande från ligor och gäng”⁵². En del av de som skriver insändare verkar ha resignerat inför ungdomen:

”Finns det verkligen anledning till denna pessimism? Möter vi inte samma problem tidigare i historien, i den romerska litteraturen vid tiden för kristi födelse till exempel, och dock består världen den dag som är. Visserligen, men knappast den romerska kulturen. Nya friskare raser gjorde sitt intåg och tog makten. Kanske är det nu den västerländska

⁴⁵ Erling Bjurström, *Generationsupproret*, (Stockholm 1980), s. 8.

⁴⁶ Erling Bjurström, *Generationsupproret*, (Stockholm 1980), s. 14.

⁴⁷ *Lärartidningen*, 1959:5, s. 29.

⁴⁸ Erling Bjurström, *Generationsupproret*, (Stockholm 1980), s. 15 - 16.

⁴⁹ *Ibid*, s. 51.

⁵⁰ *Folkskollärarnas tidning*, 1952:18.

⁵¹ Erling Bjurström, *Generationsupproret*, (Stockholm 1980), s. 54.

⁵² *Lärartidningen*, 1959:6, s. 21.

människans tur att lämna scenen”⁵³.

Men det fanns också andra röster inom folkskolläraarnas organisation. En ledare i folkskolläraarnas tidning pekar på att ”orsaken är den genomgripande förändringen av det moderna samhällslivet, teknikens utveckling” samt att ”vi befinner oss i en övergångstid”⁵⁴. Jag tycker mig kunna spå en tendens till att de lärare och rektorer som skriver i tidningen klagar mycket på att ungdomen saknar de normer och värderingar som ”vuxenvärlden” har och att det är dags att göra något, i de fall de inte redan resignerat. Medan tidningarnas ledare oftare ser möjligheter i det som sker och pekar på en ”övergångstid” eller att ”samhällslivet genomgår just nu en genomgripande förändring”. Att skolan fått en mer social verksamhet vad gäller både normer och uppfostran slås fast i 1940 års skolutrednings betänkanden bland annat att:

”Skolan har under åren i alltmera vidgad utsträckning fått jämväl en social uppgift, särskilt framträdande på de lägre skolstadierna, men betydelsefull även på de högre [...] en fortsatt utveckling av denna skolans sociala verksamhet kommer helt säkert att visa sig påkallad från det allmännas synpunkt”⁵⁵.

Problemet i skolan var att ifrån tidigare haft en moraliserande och dömande människouppfattning så skulle det nu övergå till en mer förstående och psykologiserande.

Detta innebar att man nu sökte efter de inre orsakerna till människors beteenden. Det var här den nya vetenskapen psykologin träder in. Samhället presenteras som ett hem med en arkitektur som förändras på ett sätt som de som bor i huset inte kan styra. Psykologin uppfattas som ett verktyg i reparation och bygget av folkhemmet⁵⁶. Ambitionen att förklara och förstå olika beteenden hos människorna slog igenom med stor kraft. Det var psykologin som skulle bli den verkliga ledstjärnan i uppfostran. Skolan såg möjligheterna i den nya vetenskapen, detta kommer fram redan tidigt på 50-talet ”man måste framhålla hur viktigt det är att skapa en skolpsykologinstitution” vidare ”för att få stöd för sin diagnos och få anvisningar till åtgärder”⁵⁷. Eller 1954 då insändaren menar att ”snarast bygga ut den psykiska hälsovården i skolan med behövlig psykisk rådgivningsverksamhet till stånd”⁵⁸. Varför behöver skolan ta till psykologi för att få bukt med disciplinproblemen i skolan. Richardson menar att de auktoritära regimerna under andra världskriget hade satt djupa spår i människan och att psykologin blev det instrument som skulle hjälpa till att skapa en hel och fri människa⁵⁹.

⁵³ *Lärartidningen*, 1959:8, s 22.

⁵⁴ *Folkskolläraarnas tidning*, 1952:49, s 1.

⁵⁵ SOU 1946:31. S 19.

⁵⁶ Rikard Eriksson, *Psykoteknik, kulturell fabricering av personlig identitet*. (Stockholm 1999), s72.

⁵⁷ *Folkskolläraarnas tidning*, 1951:3, s

⁵⁸ *Folkskolläraarnas tidning*, 1954:26, s 15.

⁵⁹ Gunnar Richardson, *Drömmen om en ny skola*, (Skara 1983), s 91 - 97.

Det finns också med dessa tankar om människan som fri och harmonisk redan i det förslag som 1946 års skolkommision lade fram 1948, där det står att ”skolans arbete bör inriktas på att befrämja en fri och harmonisk utveckling av alla sidor av elevens personlighet”⁶⁰. I mitt material går det att se att i början av 50 - talet så hänvisar olika insändare mer till att man genom auktoritet och kroppsaga skulle få eleverna att uppfostras på ”rätt” sätt. Till exempel att ”en felsyn är att skolagan eller disciplinen skulle vara huvudproblemet. Det är tvärtom [...] uppfostringsproblemen som är primära”⁶¹. Eller en syn på uppfostringen i stort ”vi kan med viss rätt hävda att vi i vårt land genomför ett gigantiskt uppfostringsexperiment, därigenom att vi lämnar våra barn så mycket rörelsefrihet och låter dem behålla så mycket självsvåd”⁶². Sedan svänger pendeln mer och mer över till att ifrån den auktoritära ledarrollen, till en annan syn på lärarrollen ”skolans roll blir följdriktigt att träna de unga till självständigt arbete”⁶³. Nu verkar det som om de tankar som presenterades i både 1940 års skolutredningsarbete och i 1946 års skolkommision, att ta hand om individen och befrämja en fri och harmonisk människa slagit rot.

Det går att se i mitt material bland annat genom en insändare 1962, även detta med att eleverna är äldre i skolan och att det då krävs kanske ett lite annat tänkande:

”Men ju äldre barnen blir och ju mera frigörelsen från föräldrarna gör sig gällande, desto större blir kraven på rationell saklig motivering av bud och förbud. Det är just en sådan utveckling vi önskar. En medborgare i en demokratisk stat bör tänka självständigt och handla efter sakliga skäl”⁶⁴.

Visserligen finns det kvar de som i sina insändare vill ha kvar det gamla auktoritära ”lärarens automatiska auktoritet hos vår tids pubertetsungdom synes vara ett nära nog förgånget stadium - i varje fall är den långt ifrån självklar längre”⁶⁵. Det går att utläsa i mitt undersökningsmaterial att den gamla tidens auktoritära lärare med överdriven stränghet och med krav på blind lydnad blivit ersatt av en mera förstående och resonerande lärare. Vad gäller just pubertetstiden och förlängningen av skolplikten och dess disciplinära följder ägnas det stor uppmärksamhet å under min undersökningsperiod. Detta torde visa att dessa frågor utgjorde väsentliga problem vid tiden.

4.2 Vikarier eller obehöriga lärare.

⁶⁰ SOU 1948:27, s 4.

⁶¹ *Folkskollärarnas tidning*, 1951:5, s

⁶² *Folkskollärarnas tidning*, 1951:3, s

⁶³ *Lärartidningen*, 1961:15, s 7.

⁶⁴ *Lärartidningen*, 1962:18, s 33.

⁶⁵ *Lärartidningen*, 1964:31-32, s 982.

Ett tema som återkommer är att det finns för få utbildade lärare i skolorna, eller att vikarierna är för osäkra i sin undervisning. Detta med mentorsskap som är den nya "flugan" uti skolorna nu, var en sak som påtalades redan då. Bland annat att "önskemål som ofta framförs från yngre lärare är att det vid skolan borde finnas en erfaren kollega, till vilken de kunde vända sig för att få råd och hjälp"⁶⁶. Eller att mera påtagligt peka på att det saknas utbildade lärare "brist på utbildade och specialutbildade lärare [...] bromsar upp den pedagogiska utvecklingen"⁶⁷. I början av min undersökningsperiod såklagas det inte alls på vare sig utbildade lärare eller på vikarier. Det dyker upp i mitt material i mitten av 1950 - talet och framåt. Sixten Marklund skriver i *Skolsverige 1950 - 1975* att det uppstod en lärarbrist i början av 1950 - talet som kom att bestå i två årtionden. Och att bristen bestod i att lärartjänster inte kunde besättas med formellt kompetenta lärare⁶⁸.

Marklund menar att grovt räknat såvar i slutet av 1950 - talet och hela 1960 - talet ungefär var fjärde lärare obehörig, och att bristen var som störst på försöksskolans högstadium, där omkring hälften av lärarna saknade behörighet⁶⁹. I och med att försöksskolan kom att indelas i ett lågstadium, mellanstadium och ett högstadium, där det på högstadiet skulle införas ämneslärarsystemet, så kom bristen att bli som störst på högstadiet. Lärarbristen gav öppningar för nya och okonventionella lösningar. Nu kommer det in utbildade lärare i skolorna, vilket kritiserar.

"Artiklarna belyser slående de övermäktiga svårigheterna för en vikarie utan pedagogisk utbildning och lärarerfarenhet. De visar att allmänbildning, skolkunskaper och goda föresatser inte räcker till för att sköta en lärartjänst. Lärarutbildningen ger dock förutsättningar som svårigen kan undvaras, och den praktiska lärarerfarenheten kan inte ersättas av erfarenhet från andra yrken"⁷⁰.

Ett problem i sammanhanget som Marklund tar upp är att folkskollärarna själva inte hade behörighet att undervisa på högstadiet. Folkskollärarnas arbetsområde beskars både uppåt och nedåt. Årskurs 3 fördes till lågstadiet där småskollärarna successivt hade övertagit undervisningen för årskurs 3. Över årskurs 6 försvann till högstadiets ämneslärarsystem. Kvar fanns årskurserna 4 - 6. Folkskollärarna fick efter denna neddragning i antalet årskurser gå upp och undervisa på högstadiet där det stora flertalet av dem inte var behöriga⁷¹.

Folkskollärare som fick kompletterande akademisk utbildning skulle få undervisa på högstadiet. Det träffades en löne - överenskommelse mellan staten och Folkskolläraryrket vilket 1953 ledde till att ämneslärartjänster för vidareutbildade folkskollärare inrättades. Dessa nya ämneslärartjänster hade högre lönegrad än folkskollärartjänsterna, men lägre än adjunktstjänsterna. Några ordinarie

⁶⁶ *Lärartidningen*, 1957:23, s 16.

⁶⁷ *Lärartidningen*, 1962:18, s 12.

⁶⁸ Sixten Marklund, *Skolsverige 1950 - 1975*, (Helsingborg 1982), s 297.

⁶⁹ *Ibid*, s 297 - 298.

⁷⁰ *Folkskollärarnas tidning*, 1955:25, s 15.

⁷¹ Sixten Marklund, *Skolsverige 1950 - 1975*, (Helsingborg 1982), s 297 - 298.

adjunkts -och ämneslärartjänster inrättades inte förrän 1955⁷². Det går inte att utläsa i mitt material om de folkskollärare som debatterar om utbildade lärare eller utbildade, själva är påhögstadiet och i såfall fått utbildning för det eller om de undervisar på mellanstadiet. Men att det verkar finnas en tendens i folkskollärarens tidningar att klaga på rådande läge är det inte något tvivel om. En del klagar på alla tre stadierna "otillfredsställande i att så många för läraryrket helt utbildade vikarier för n måste anlitas på samtliga stadier i skolan. Det säger sig självt att detta inte förbättrar det rådande disciplinläget"⁷³. Medan en del klagar på de nya och oerfarna lärarna på mellanstadiet att "de fel de begår i sin undervisning och behandling av barnen följer dem ofta hela den tid de har klassen ifråga"⁷⁴.

Det finns inte i någon ledare under undersökningsperioden med något om problematiken med utbildade eller ej färdigt utbildade lärare. Det bottnar kanske i den överrensommelse som gjordes mellan staten och Folkskolläraryrket om just vidareutbildning av folkskollärarna, eller så arbetade såpass stor del av folkskollärarna redan, ej färdigt utbildade, påhögstadiet och att tidningen ej ville stöta sig med dem. En tystnad är ju alltid svår att tolka men att debatten förs inne i tidningen men ej på ledarplats måste ju bero på något. Bristen på akademiskt utbildade lärare förblev konstant under hela försöksperioden. Bristen på lärare uppstod på grund av att lärarutbildningen inte var klar när skolan omorganiserades. Parallellskole-systemets ersättande med enhetsskola gjorde att klass -och ämneslärare skulle utbildas i samma slags intellektuella och sociala klimat⁷⁵. Detta åstadkoms inte i en handvändning.

En annan orsak till lärarbristen och disciplinproblemen går att finna i de stora barnkullarna under 1940 - talet. Detta kommer fram redan 1950 på ledarsidan "att ett större antal elever i de olika klasserna under de närmaste åren kommer att medföra ökade disciplinära svårigheter"⁷⁶. Födelsetalen under 1930 - talet hade varit extremt låga, till exempel föddes 1933 endast 84000. Många skolor drogs in och lärarutbildningen minskade kraftigt. Såsom då 1940 - talets stora barnkullar med toppar under 1944 - 1946 när det föddes mer än 130 000 barn per år⁷⁷. Skolan var inte beredd på en sådan ökning.

I lärartidningen ifrån 1958 går att läsa att "elever som lärare måste ha möjligheter att arbeta under lugna förhållanden"⁷⁸. Det är ett återkommande förslag med en förstärkt lärarutbildning men också lägre antal elever i klasserna. 1956 inrättades den första lärarhögskolan i Stockholm och efter ett par år så fick ett flertal städer lärarhögskolor, däribland Linköping⁷⁹. Den enhetsskoletanke som fanns gjorde att de olika lärargrupperna skulle få sin utbildning på gemensamma läroanstalter. Lärarhögskolorna gjorde att det blev ett närmande mellan lärarutbildning och universitet⁸⁰. Folkskollärarna skulle få ämnesmässiga kunskaper och de praktiska - pedagogiska delarna på lärarhögskolorna. Ämneslärarutbildningen byggde på fullt genomgåna universitets -och

⁷² Helena Friman m fl, *Skolbarn, en folkundervisning växer fram*, (Ungern 1985), s 226.

⁷³ *Lärartidningen*, 1962:49, s 4.

⁷⁴ *Lärartidningen*, 1957:23, s 16.

⁷⁵ Sixten Marklunds, *Skolsverige 1950 - 1975*, (Helsingborg 1982), s 341.

⁷⁶ *Folkskollärarens tidning*, 1950:22, s 1.

⁷⁷ Sixten Marklund, *Skolsverige 1950 - 1975*, (Helsingborg 1982), s 244.

⁷⁸ *Lärartidningen*, 1958:24 - 25, s 3.

⁷⁹ Sven G. Hartman, *Lärares kunskap*, (Linköping 1995), s 120.

⁸⁰ *Ibid*, s 120 - 121.

högskolestudier i aktuella ämnena⁸¹. Vad gäller bristen på lärare så var den, som jag sagt tidigare, störst på högstadiet. Där skulle ämneslärarsystemet tillämpas. Klasslärarsystemet lämpade sig bäst i de lägre årskurserna. Ämneslärarsystemet i dess renodlade form var en nyhet för den obligatoriska skolan.

Det fanns en debatt under försökstiden om ämneslärare eller klasslärare vilket som var att förorda. Folkskolläraförbunden hade i en remissomgång uttalat, att klasslärarsystemet i vissa fall kunde tillämpas på högstadiet⁸². Men vad gäller ämneslärare eller klasslärare i debatten om ordning och disciplin i skolan, så verkar inte folkskollärarna debattera det speciellt mycket under min undersökningsperiod. Jag fann att under 1950 - talet så fanns det inga insändare eller ledare om disciplin vad gäller klass eller ämneslärarsystemet. Däremot fanns det med i en insändare 1962 att ”många tonåringar behöver hjälpas igenom sin skolleda och sitt trots i en liten klass på 10 - 12 elever, där en enda lärare har hand om klassen i praktiskt taget alla ämnen”⁸³. Här kom både tonårsproblematiken och storleken på klassen med, men också en uttalad tro att en lärare vore bättre för just dessa elever. En liknande insändare ifrån 1964 talar om att:

”Klasslärarsystemet ersätts på högstadiet av ämneslärarsystemet. För många elever betyder det nya systemet en stimulerande faktor. Men för en grupp elever med skolsvårigheter eller mentala problem av något slag, innebär det nya ytterligare belastning”⁸⁴.

En anledning till att det inte förekommer någon debatt tidigare i tidningen om klass eller ämneslärare, kan vara att problemet för eleverna på högstadiet inte uppmärksammats vad gäller disciplinen, om eleverna nu har ämneslärare eller klasslärare. En annan anledning är de motsättningar som fanns mellan de olika lärargrupperna. Akademitraditionen mot seminarietraditionen. Här gällde det kanske för folkskollärarna att i början av försöksperioden framstå som förstående vad gäller ämneslärarsystemet. Efterhand när lärarutbildningen kommit igång kunde de mer på lika villkor kritisera det, då de hade en snarlik utbildning som akademikerna och då hamnade på samma ”nivå” i diskussionen.

4.3 För stora klasser.

Som tidigare påpekats så skedde det en omsvängning av födelsetalen, att ifrån 1930 - talets bottenrekord med 84 000 födda per år, till mitten av 1940 - talet då det föddes mer än 130 000 barn per år. Detta gjorde att det under försöksperioden blev många elever per klass. Klassstorleken debatterades under undersökningsperioden.

1947 års skoldisciplinutredning hade med i sitt betänkande med förslag angående Folkskolans disciplinmedel att ”mindre klassavdelningar och upplysning å hemmen i uppfostringsfrågor anges

⁸¹ Sixten Marklund, *Skolsverige 1950 - 1975*, s 343.

⁸² *Ibid*, s 302.

⁸³ *Lärartidningen*, 1962:18, s 34.

⁸⁴ *Lärartidningen*, 1964:11, s 365.

bland de förutsättningar, som måste fyllas för att anledningarna till tillrättavisning och bestraffning skall kunna minskas”⁸⁵.

Klass- storleken finns med i en ledare ifrån 1950 som diskuterar 1947 års skoldisciplinutredning ”beträffande de föreslagna åtgärderna sätta i främsta rummet en radikal minskning av antalet barn i läraravdelningarna”⁸⁶. Meningarna tycktes vara densamma i både 1947 års skoldisciplinutredning och i de ledare och insändare som finns med i tidningen under perioden. Just att alla ser problemet med för många elever i klasserna kommer fram i en insändare ifrån 1957 där insändaren menar att ”alla är överrens om svårigheterna att bedriva en rationell och till de olika elevernas förutsättningar anpassad undervisning med 30 eller flera elever i klassrummet”⁸⁷.

I folkskola fick normalt nya klasser inrättas för varje påbörjat 35 - tal elever. Skolkommissionen lade förslag att det maximala påelever upp till 35 i varje klass, skulle sänkas. Dessa sänkningar fick dock skjutas i framtiden då de stora årskullarna från mitten av 1940 - talet började skolan⁸⁸. Man märker i mitt material att klagomålen om elevantalet i klasserna finns med under hela 1950 - talet, men att diskussionen stegras ifrån 1955 till och med 1962. Det är ju då som de stora barnkullarna passerar genom skolan. Efter 1962 så nämns de stora klasserna helt kort i en ledare ifrån 1963 ”förutsättningar som kan bidra till att ungdomen kommer påkant med sig själv och omvärlden [...] de stora klasserna”⁸⁹.

Nu skrivs det att ungdomen kommer påkant. Tidigare, 1950, var det för många **barn** i klasserna, till att 1957 det är för många **elever** i klassrummet, 1963 talas det om **ungdomen**. Det är de stora barnkullarna under 1940 - talet som debatten verkar gälla hela vägen. 1964 finns det inget nämnt om elevantalet i klasserna. Möjligtvis går det att spåra att de stora årskullarna ifrån 1940 - talet nu har lämnat grundskolan och att nativiteten ifrån toppåren 1943 - 46 minskat hela tiden.

4.4 Mastodontskolorna och skolgårdarna.

Från mitten av 1950 - talet så börjar också skolhusens storlek att debatteras i först folkskolläraernas tidning och sedan lärartidningen. En insändare ifrån 1957 menar att ”speciellt peka på de svårbemästrade problem, som de väldiga skolhuskomplexen medför”⁹⁰. Även en insändare ifrån 1960 menar att ”mammutskolorna är till förfång för trivsel och arbetsglädje”⁹¹.

⁸⁵ SOU 1950:3, s 13.

⁸⁶ *Folkskolläraernas tidning*, 1950:4, s 3.

⁸⁷ *Lärartidningen*, 1957:24 - 25, s 15.

⁸⁸ Sixten Marklund, *Skolsverige 1950 - 1975*, (Helsingborg 1982), s 192.

⁸⁹ *Lärartidningen*, 1963:19, s 4.

⁹⁰ *Lärartidningen*, 1957:24-25, s 15.

⁹¹ *Lärartidningen*, 1960:9, s 5.

Ocksåsom en viktig del av elevernas fostran så verkar de stora skolorna ha en negativ inverkan på eleverna ”skall skolan lyckas med sin del av elevernas fostran måste betingelserna för skolarbetet göras väsentligt gynnsammare, främst genom mindre klasser och måttligt stora skolor”⁹². Marklund menar att man tidigare betraktade skolan som en fristående institution, en stat i staten, men att efterkrigstidens skolplanering mer såg på skolan som en serviceinrättning. Skolplaneringen blev nu ett led i samhällsplaneringen⁹³. Att de stora skolorna verkar vara en grogrund för att starta bråk och få oordning klagas det på men det verkar som det ökar under senare delen av 1950 - talet och att klagomålen mot de stora skolorna är som störst under 1960 - talets början. En insändare ifrån 1962 tar upp problematiken med de stora skolorna:

”Fortsätter med att föra ihop eleverna i mastodontskolor. Det har ju vid åskilliga tillfällen påvisats av rektorer och lärare, föräldrar och elever att de stora skolorna bidrar till sämre disciplinförhållanden. Lärarna får ingen som helst möjlighet att lära känna eleverna, som utnyttjar anonymiteten till diverse ohägn”⁹⁴.

Om storleken på skolorna hade 1947 års skoldisciplinutredning med i sitt betänkande med förslag andående Folkskolans disciplinmedel ”upprätthållandet av disciplin och ordning, kommer skolhusets planläggning och inredning i främsta rummet [...] att skolhusen göres små”⁹⁵. Detta om de stora skolhusen som gör att eleverna i mängden av elever och i den anonymitet som blir, skapar i sig disciplinproblem verkar vara något alla känner till och som också 1947 års skoldisciplinutredning också slog fast.

Vad gäller skolgårdarna och deras utformnings inverkan på elevernas disciplin verkar det inte alls på samma sätt debatteras under tiden. Skolgårdarna finns med även de i 1947 års skoldisciplinutredning, där de menar ”att skolgårdarna göres estetiskt tilltalande med planteringar och gräsmattor, att småbarnen där får särskild avdelning”⁹⁶. När det gäller skolgårdarna och deras inverkan på eleverna så finns det med i en insändare ifrån 1960 under rubriken aktuell debatt, där skolmiljö och disciplin tas upp. Där sägs att ”skolgårdarnas planering lämnar mycket övrigt att önska”⁹⁷. Det finns också med 1961 i en insändare som menar att:

”Planeringen av skolorna och skolgårdarna måste göras mera elevvänlig. Som det är nu saknas i många fall de mest elementära förutsättningar för att rasterna skall ge tillfälle till rörelse och utlopp för den energi som naturligt nog magasineras under lektionernas stillasittande”⁹⁸.

Varför just skolgårdarnas utformning debatteras så lite kan man bara spekulera i. Men att det under 14 års tid i en tidning som riktar sig till folkskollärare som i första hand ska undervisa på mellanstadiet

⁹² *Lärartidningen*, 1961:15, s 9.

⁹³ Sixten Marklund, *Skolsverige 1950 - 1975*, (Helsingborg 1982), s 354.

⁹⁴ *Lärartidningen*, 1962:49, s 4.

⁹⁵ SOU 1950:3, s 110.

⁹⁶ SOU 1950:3, s 110.

⁹⁷ *Lärartidningen*, 1960:24, s 12.

⁹⁸ *Lärartidningen*, 1961:15, s 9.

är konstigt. Där borde det väl om någonstans behovet av bra skolgårdar för eleverna att ”springa av sig” pårasterna finnas.

4.5 Städer.

Vid sekelskiftet 1900 så bodde drygt 20% av Sveriges befolkning i städerna. Femtio år senare så bodde 50% av befolkningen i städerna⁹⁹. Och urbaniseringen har därefter bara fortsatt. Att nativiteten var så hög under 1940 - talet och att det givetvis påverkade skolarbetet under 1950-60 talet har vi redan gått igenom. Men det som också finns med i mitt material är den omfattande migrationen inom landet, som gör att vi får en tillväxt i tätorterna som saknade motstycke tidigare. Att detta skapar problem på skolans område gällande disciplinen kommer fram redan 1953 ”förhållandena särskilt i större tätorter på senare tid avsevärt försämrats”¹⁰⁰. Även i en insändare ifrån 1957 tas problemet upp att ”många lärare pekar i detta sammanhang på de stora svårigheterna att bibringa stostadseleverna en grundläggande arbets -och studieteknik”¹⁰¹.

Disciplinproblematiken i städernas skolor verkar ofta varit större jämförelsevis mot skolorna på landet. Det verkar ifrån mitt material vara lärare ifrån städerna och de större skolorna som bekymrar sig om disciplinproblemen mest. Bland annat i en insändare ifrån 1960 går att läsa ”från flertalet landskommuner rapporteras i stort sett normala disciplinförhållanden. I städerna och större skolenheter på landsbygden anges dock att en fortlöpande försämring tydligt har kunnat konstateras”¹⁰². En ledare ifrån 1963 tar upp disciplinen i skolan vad gäller miljön i städerna:

”Det är säkert ingen tillfällighet att man särskilt uppmärksammat disciplinproblemen i städer och tätorter [...] i städer och större tätorter tycks själva miljön ge upphov till särskilda förutsättningar som kan bidra till att ungdomen kommer på kant med sig själv och omvärlden. Där finner vi mastodontskolorna, de stora klasserna, anonymiteten, de många splittrade hemmen och många andra orsaker till vilka man ofta direkt kan hänvisa, när man stöter på elever med skolsvårigheter i disciplinsammanhang”¹⁰³.

Det verkar som att just problemet med storstäder och tätorter vad gäller disciplinen i skolan inte debatteras speciellt mycket. Men det är ett återkommande inlägg och kommer fram då och då under hela min undersökningsperiod.

4.6 Familjen.

I Folkskolläraernas tidning ifrån 1952 går att läsa i en insändare att det skulle finnas två huvudsaker till de ökade disciplinsvårigheterna. Bland annat lokalbrist, vilket gjorde att det blev för stora klasser, men också att ”dels får - på grund av husmödrarnas arbete utanför hemmet - en stor del av barnen

⁹⁹ Henry Egidius, *Pedagogiska utvecklingslinjer*, (Arlöv 1982), s 109.

¹⁰⁰ *Folkskolläraernas tidning*, 1953:1-2, s 3.

¹⁰¹ *Lärartidningen*, 1957:24-25, s 15.

¹⁰² *Lärartidningen*, 1960:47, s 19.

¹⁰³ *Lärartidningen*, 1963:19, s 4.

nu för tiden inte den vård som förr kom dem till del”¹⁰⁴. I en insändare från 1953 talas det också om hemmens roll att ”hemmen har sin ofrånkomliga del av fostransansvaret”¹⁰⁵. Detta om att just kvinnorna gått ut i förvärvslivet och den skadliga inverkan det har på disciplinen och fostran nämner också en insändare 1955 ”det är ju så att hustrurna ofta har förvärvsarbete och inte har mycket tid över för barnen i skolåldern. Sådant sätter ofta spår i uppfostran”¹⁰⁶. Under undersökningsperioden sökte sig kvinnorna ut i förvärvslivet. En insändare ifrån 1960 belyser detta:

” Mödrarna har i allt större omfattning gått till förvärvslivet. Det betyder att ett stort antal barn i skolåldern är ”nyckelbarn” i den meningen att de inte tas emot av någon vuxen hemma efter skoldagens slut [...]. Familjens roll som uppfostrings -och utbildningsgrupp har minskat eller helt upphört [...]. Familjen uppvisar såunda inte samma stabilitet som förr. Ett tecken härpå är det ökade antalet skilsmässor. Många barn upplever ingen större samhörighet med familjen utan söker den trygga förankringen i grupper utanför denna”¹⁰⁷.

Ungdomarna känner att de står utanför de vuxnas samhälle. Och som Erling Bjurström menar i *Generations upproret* såsluter sig ungdomarna sig till sina egna grupper, och de normer som bildas i kamratgrupperna blir bestämmande för de ungas tyckande och handlande. Att hemmen nu fått en annan karaktär för ungdomarna lyfts fram i en insändare ifrån 1962 ”vi står nu inför en helt ny situation. Hemmen har en annan karaktär. Ett ställe där man äter, vilar sig och sover - så karaktäriserar många ungdomar sina hem”¹⁰⁸. Att skolan nu övertagit mycket av den fostransroll som tidigare låg på familjen är ett tema som återkommer i mitt material. Det finns med i en ledare ifrån 1950 att ”elevernas fostran till samhällsdugliga medborgare ytters vilar på lärarna”¹⁰⁹. Men också olika insändare bland annat ifrån 1953 att ”man kan spåra en allmän tendens att vilja överföra huvudansvaret för de ungas fostran från hemmen till skolan”¹¹⁰.

Men att fostran i hemmen blivit slappare och sämre tycker jag att man kan finna, fast det inte står så klart i tidningarna. Utan där klagas det mer på att kvinnorna har gått ut i förvärvslivet eller den genomgripande förändringen i samhällslivet eller att elever saknar brist på ordning. Men bakom allt detta tycker jag mig kunna finna, fast det ej står uttalat, att hemmens fostran blivit alltför bristfällig. Det som jag tycker mig märka i mitt material är att folkskollärarna har svårt att skära ned på kunskapskravet och öka skolans fostransroll istället, vilket 1946 års skolkommision menade att det skulle vara skolans huvudsakliga uppgift, att fostra eleverna till självständiga individer.

¹⁰⁴ *Folkskollärarnas tidning*, 1952:18, s

¹⁰⁵ *Folkskollärarnas tidning*, 1953:7-8, s

¹⁰⁶ *Folkskollärarnas tidning*, 1955:25, s 15.

¹⁰⁷ *Lärartidningen*, 1960:19, s 15.

¹⁰⁸ *Lärartidningen*, 1962:15, s 11.

¹⁰⁹ *Folkskollärarnas tidning*, 1950:11, s 2.

¹¹⁰ *Folkskollärarnas tidning*, 1953:7-8, s

5 Åtgärder på kort och på lång sikt.

Aga var det korrektions medel som förordades för att på kort sikt åtgärda disciplinproblemen. Men 1946 års skolkommision hade i en skrivelse framlagt att kroppsaga i folkskolan borde förbjudas och ersättas med andra korrektionsmedel¹¹¹. Skolkommisionens förslag fick skarp kritik av folkskolans lärare. En utredning tillsattes, vars syfte var att avskaffa kroppsagan i folkskolan, och klargöra förutsättningar och konsekvenser för en sådan åtgärd¹¹². Hur vanligt var det dåmed aga som bestraffning i skolan? Skoldisciplinutredningen gick ut via enkät och frågade folkskollärarna. Där uppges att agan används som åtgärd vid störningar i klassrummet av 44% av storstädernas lärare, 46% av övriga städers lärare och 35% av landbygdens lärare¹¹³. Som korrektionsåtgärder

¹¹¹ Gunnar Richardson, *Drömmen om en ny skola*, (Skara 1983), s 102 - 104.

¹¹² Ibid, s 104 - 110.

¹¹³ SOU, 1950:3, s 45 - 46.

föreslår skoldisciplinutredningen att eftersittning bör finnas kvar som åtgärd, men också att möjligheten att sänka betyget i ordning -och uppförande eller att kunna förflytta bråkiga elever till andra skolor. I lindrigare fall bör tillsägelser, enskilt samtal, ständig sysselsättning, platsbyte i klassrummet, beröm och klander, förtroendeuppdrag eller förbindelse med hemmet räcka¹¹⁴. Men 1947 års skoldisciplinutredning föreslog inte att agan skulle avskaffas.

Aga som korrektionsmedel debatteras i undersökningsmaterialet. En ledare ifrån 1950 menar att ”istället för förbud föreslås en rad positiva disciplin-underlättande åtgärder, som på ett bättre sätt bör kunna leda till att förekomsten av aga successivt minskas”¹¹⁵.

Att ta bort agan var inte folkskollärarna intresserade av. I skoldisciplin utredningens enkät undersökning svarar 76% att de ville ha agan kvar som korrektionsmedel, 9% hade inte svarat på enkäten medans 15% ville att agan skulle avskaffas¹¹⁶. Det kom att dröja till 1958 innan kroppslig bestraffning förbjöds i folkskolan¹¹⁷. Vilka åtgärder infördes istället? Nu skulle elever visas ut ur klassrummet för återstoden av lektionen eller fåkvarsittning, men eleverna kunde också avstängas, efter beslut av skolstyrelse, från skolan för viss tid¹¹⁸. Debatten om folkskolläraernas rätt att aga eller inte tog slut i och med aga förbudet 1958. Men hur såg folkskollärarna på de nya disciplinåtgärderna? En insändare ifrån 1962 menade att ”kvarsittande efter skoldagens slut har visat sig vara ett bra korrektionsmedel”¹¹⁹. Medans andra konstaterar att ”disciplinbestämmelserna i den nya folkskolestadgan innebär inte några större nyheter. Man kan snarare konstatera att de tidigare vanligast använda korrektionsmedlen blivit auktoriserade”¹²⁰.

Åtgärderna som förs fram av folkskollärarna vad beträffar disciplinen på längre sikt pekar på en rad olika åtgärder. Att lärarutbildningen på något sätt bör göras om framkommer. En ledare ifrån 1951 menar att ”lärarutbildningen i Sverige f.n. inte avser att ge mer än en ytlig lämnedom om terapeutiska arbetsmetoder”¹²¹. Det finns insändare som talar om att ”lärarutbildningen i allmänhet bör inriktas mera med hänsyn till skolans fostrande uppgifter”¹²². Vissa menar att det finns utforskade områden när det gäller skolans inre arbete, nu skulle den nya pedagogiken mer in i skolan ”för elevernas trivsel och arbetsglädje” men också för att skapa en ”intresseväckande undervisning för skilda begåvningsstyper”¹²³. Ett tema är hur skolan skall lyckas med elevernas fostran. Bland annat skall skolan lyckas genom ”realistiska kursfodringar och metoder som stimulerar elevernas självverksamhet”¹²⁴. Folkskollärarna söker också under hela undersökningsperioden efter mer samarbete med andra för att tillsammans försöka hitta åtgärder mot disciplinen på längre sikt. En insändare ifrån 1957 talar om ”samarbete på det praktiskt-pedagogiska planet mellan skolmyndigheter och lärarna”¹²⁵. Eller att utöka och på ett tidigare stadium etablera ”samarbete

¹¹⁴ SOU, 1950:3, s 106.

¹¹⁵ *Folkskollärarnas tidning*, 1950:4, s 2.

¹¹⁶ SOU, 1950:3, s 46.

¹¹⁷ Gunnar Richardson, *Drömmen om en ny skola*, (Skara 1983), s 120.

¹¹⁸ Stig Munknäs, *Tidningspressen och skolreformerna*, (Stockholm 1985), s 70.

¹¹⁹ *Lärartidningen*, 1962:12, s 4.

¹²⁰ *Läaratidningen*, 1959:1-2, s 3.

¹²¹ *Folkskollärarnas tidning*, 1951:3, s

¹²² *Lärartidningen*, 1961:15, s 9.

¹²³ *Lärartidningen*, 1959:1-2, s 22.

¹²⁴ *Lärartidningen*, 1961:15, s 9.

¹²⁵ *Lärartidningen*, 1957:23, s 16.

mellan skolstyrelse och barnavårdsnämnd” för att på så sätt kunna få en ”utbyggnad av ungdomsvårdsskolorna”¹²⁶. Ett förslag på åtgärder som återkommer för att skolan skall lyckas på sikt med disciplinen, menar både insändare och olika ledare att det krävs ett utökat samarbete mellan hem och skola. En ledare ifrån 1958 pekar på ”de nya skolråden som särskilt avses kunna förbättra kontakten mellan hem och skola”¹²⁷. Eller att ”kontinuerlig rapportgivning från skolorna till hemmen ang elevernas uppförande i skolan. Detta skulle även åstadkomma intimare kontakt skolan-hemmet”¹²⁸. Även 1947 års skoldisciplinutredning menade i sitt betänkande att:

”För att i möjligaste mån konflikter skall undvikas, är det av vikt, att god överensstämmelse råder mellan de normer för uppförandet, som hemmen ställer upp och dem, som fordras och ges i skolan”¹²⁹.

Att en minskning av antalet elever i klasserna skulle hjälpa till att komma ifrån disciplin problemen på sikt är något som är återkommande under hela min undersökningsperiod. En tidningsledare ifrån 1950 som debatterar bland annat om skolan skall införa äga förbud eller ej, så menar han att ägan borde vara kvar tills ”det ska bli möjligt att minska klassernas storlek”¹³⁰.

Också olika insändare, bland annat en från 1959, pekar på att det ur disciplinsynpunkt borde införas en ”långtgående sänkning av elevantalet i klasserna”¹³¹.

Ett annat inlägg i debatten för att komma tillrätta med disciplinen på sikt är den förhoppning som sätts till den ”nya” vetenskapen psykologin. Bland annat en ”utbyggnad av den psykologiska rådgivningen”¹³². Eller att det krävs ”en forcerad utbyggnad av skolpsykolog och skolkuratorsinstitutionerna”¹³³. Också som ett led i att hem och skola ska kunna ta ansvar för ungdomens fostran krävs det att ”skolpsykolog och skolkurator bör finnas i väsentligt ökad utsträckning”¹³⁴.

Storstadsproblemen tas upp även de i 1947 års skoldisciplinutredning där de slår fast att ”hemmens minskade betydelse för fostran [...] trångbodheten, storstadsmiljöns hetsiga karaktär, det lockande nöjeslivet, filmerna och serierna”¹³⁵. Allt detta sammantaget eller var för sig leder till uppfostringsproblem. Problemet med den alltmer ökade urbaniseringen och dess inverkan på disciplinen finns med, men inläggen är inte många. Om ur fostransynpunkt och disciplinen på sikt finns det ett bra botmedel menar en insändare 1959:

”Ett sätt är att motverka massflykten till städerna samt slå vakt om landsbygdens kulturella

¹²⁶ *Lärartidningen*, 1959:1-2, s 22.

¹²⁷ *Lärartidningen*, 1958:24-25, s 3.

¹²⁸ *Lärartidningen*, 1960:20, s 5.

¹²⁹ SOU 1950:3, s79.

¹³⁰ *Folkskollärarnas tidning*, 1950:22, s 2.

¹³¹ *Lärartidningen*, 1959:1-2, s 22.

¹³² *Folkskollärarnas tidning*, 1950:22, s 2.

¹³³ *Lärartidningen*, 1959:1-2, s 22.

¹³⁴ *Lärartidningen*, 1961:15, s 9.

¹³⁵ SOU 1950:3, s 79.

liv. De moderna kommunikationsmedlen har hävt provinsens isolering och ingenting hindrar att statsmakterna främjar en sund företagsamhet på landsbygden, där en god uppfostringssituation lättare kan skapas än i storstaden”¹³⁶.

Att det har skapats positiva åtgärder mot disciplin problemen menar en del, dessa inlägg är dock inte så många, men en insändare ifrån 1964 skriver om inrättandet av observationskliniker ”dit eleverna snabbt skall kunna förflyttas för längre eller kortare tid”¹³⁷, att det skulle vara till stor hjälp.

Ett annat sätt att påsikt komma tillrätta med disciplinproblematiken presenterar Lennart Husén i en artikel, där skolans disciplinproblem tas upp och några förslag på åtgärder presenteras. Det som fanns med här och som jag inte fann någon annanstans var att:

”Vidare kan det finnas anledning diskutera frågan om åtgärder bör vidtas för att underlätta eventuella möjligheter till övergång till annat yrke för de lärare, vilka finner sitt yrke alltför påfrestande”¹³⁸.

De teman som återkommer som åtgärder för att komma tillrätta med disciplinen påsikt och som är de klart dominerande i tidningen är att minska antalet elever i klasserna, att bygga ut den psykologiska rådgivningen och att öka samarbetet mellan hem och skola. De övriga inläggen är inte många men innehållet i argumenten gör att jag vill lyfta fram dem för att visa att det fanns även andra förslag på åtgärder.

¹³⁶ *Lärartidningen*, 1959:8, s 24.

¹³⁷ *Lärartidningen*, 1964:40, s 1315.

¹³⁸ *Lärartidningen*, 1957:23, s 17.

Avslutning.

Brytningen mellan gammalt och nytt under min undersökningsperiod gällde inte minst själva grundinställningen till uppfostran och undervisning. Ibland talas det om en "uppfostringskris" som sägs bero på att gamla normer och värden inte längre gäller. Det talas om disciplinupplösning i skolan och hållningslöshet i allmänhet bland ungdomen. Men vad hade egentligen skett med samhället i stort? Urbaniseringen ledde till att de som nu flyttat in till städerna kom ifrån ett mera stabilt livsmönster, där de under flera generationer hade levt och tänkt likadant, medan de nu i staden mötte en tillvaro präglad av trängsel och jäkt. Genom sina kontakter med andra människor som hade ett annat sätt att tänka och leva på och skiljde sig ifrån det de själva var vana vid, så uppstod osäkerhet då det inte längre gick att falla tillbaka på invanda roller. På landet kände alla varandra och den sociala kontrollen bör på så sätt varit stor. I storstaden hamnade de inflyttande i anonymitet och det som tidigare präglats av de nära och personliga kontakterna mellan landbygdsborna förbyttes till att de blev en i det stora kollektivet. Somliga människor har lättare att acceptera det nya, medan andra känner sig vilsegångna på något sätt. De här förhållandena har haft återverkan på uppfostran. Det återkommer hela tiden om att både familjen och skolan skulle befinna sig i en krissituation. Bland annat att eleverna i de stora skolorna på upp till tusen elever eller mera på grund av sin anonymitet där varken lärare eller rektor känner dem till utseende eller namn skapar disciplinproblem. En annan sak som hela tiden återkommer är familjens upplösning. I och med urbaniseringen och den ökande industrialiseringen har familjen i vissa avseenden fått sina fostrande uppgifter förminskade. Istället förväntades det att skolan skulle ta över en del av fostrans uppgiften. Tidigare ansågs att skolan i huvudsak skulle förmedla kunskaper som till exempel att kunna läsa, skriva och räkna. Nu betonades det att skolan även skulle fostra eleven och att detta skulle ske genom själva arbetssättet i skolan. Tidigare tog familjen hand om fostran. I jordbrukar- och hantverkarsamhället var familjen mycket mer tillsammans. De unga kom tidigt in i arbetsgemenskapen och drogs därför tidigt in i de vuxnas värld. Tidigare så utgjorde skolgången för det största flertalet bara en kortare period under barndomen. Många lärde sig ett yrke genom att arbeta tillsammans med föräldrarna eller andra vuxna och fick på så sätt sin fostran av de vuxna i arbetsgemenskapen. Nu går eleverna kvar i skolan

allt längre. Det innebär att skolan tar hand om ungdomarna under en mycket längre tid än förr. Samtidigt eftersträvas att skolan lägger större vikt vid fostran. Ungdomarna måste utbilda sig under de år då deras jämnåriga tidigare var ute i arbetslivet. Det verkar ur mitt material som att skolan inte har hunnit anpassa sig till de nya förhållandena, utan fungerar som om skolgången upphörde vid 13-års åldern. Högstadieskolornas klassrum innehåller nu ungdomar som i fråga om begåvning och intresse uppvisar större variationsrikedom än tidigare. Detta aktualiserar individualiserande arbetsformer, och här möts det gamla sättet att undervisa med det nya.

Då det gäller tonåringar spelar kamratgruppen en avgörande roll för deras sätt att tycka och handla, de normer som bildas i kamratgrupperna, blir bestämmande för tonåringarnas tyckande och handlande. Här har skolan fått ta på sig uppgifter som förr var förbehållna familjen. Den stränghet och disciplin, som tidigare förekom i skolan kan ha varit ett uttryck för att man rörde sig med knappa resurser. Högkonjunkturen under 50 - 60-talen ledde till att man i olika avseenden kunde tillåta sig mera. Att inte längre betrakta eleverna som småvuxna utan som barn, verkar bland annat den nya vetenskapen psykologin ha bidragit med. Men än mer har nog den ökande standard som medgett större generositet och ökat hänsynstagande till barns behov bidragit.